

И.Рустамбеков,
“Халқаро тижорат (хусусий) ҳуқуқи”
кафедраси мудири,
юридик фанлар номзоди, доцент

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ЭЛЕКТРОН ТИЖОРАТНИ ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Аннотация: в статье анализируются правовые вопросы регулирования электронной коммерции в Республике Узбекистан. Автор проводит критический анализ законодательства Республики Узбекистан, регулирующего электронную коммерцию, в частности, Закон «Об электронной коммерции» в новой редакции. В заключении автор дает выводы о перспективах правового регулирования электронной коммерции в стране.

Ключевые слова: электронная коммерция, электронные сделки, информационные технологии, интернет.

Аннотация: мақолада Ўзбекистон Республикасида электрон тижоратни ҳуқуқий тартибга солишнинг ҳуқуқий масалалари таҳлил қилинган. Муаллиф Ўзбекистон Республикасининг электрон тижорат муносабатларини ҳуқуқий тартибга солувчи қонунчилигини, хусусан янги таҳрирдаги “Электрон тижорат тўғрисида”ги Қонунни танқидий таҳлилин амалга оширган. Хулосада муаллиф мамлакатда электрон тижоратни ҳуқуқий тартибга солиш истиқболлари тўғрисида мулоҳазалар баён қилган.

Калит сўзлар: электрон тижорат, электрон битимлар, ахборот технологиялари, Интернет.

Annotation: in the article legal questions of regulation of electronic commerce in the Republic of Uzbekistan are analyzed. The author carries out the critical analysis of the legislation of the Republic of Uzbekistan regulating electronic commerce, in particular the Law "On Electronic Commerce" in the new edition. In the conclusion the author gives opinion about prospects of legal regulation of electronic commerce in the country.

Key words: electronic commerce, electronic transactions, information technologies, Internet.

Иқтисодий тиричиликда замонавий ахборот-коммуникация технологияларининг кенг татбиқи этилиши, ўз навбатида, истеъмолчилар билан ишлаб чиқарувчилар ўртасидаги ўзаро алоқаларни янги босқичга олиб чиқди десак, муболаға бўлмайди. Бугунги кунда мамлакатимизда электрон тўловлар, интернет глобал тармоғи ва мобил алоқа воситалари орқали банк соҳаси мижозлари учун интерактив хизматлар кўрсатиш тизимлари жорий этилиб, улардан самарали фойдаланилмоқда. Хўжалик юритувчи субъектлар, жумладан, кичик бизнес ва тадбиркорлик вакиллари томонидан ўз фаолиятлари жараёнида электрон тўловлар ва электрон тижорат имкониятларидан самарали фойдаланиш, уларнинг рақобатбардошлигини мустаҳкамлаш ва юқори иқтисодий натижаларга эришишларида етарли асосларни яратади.

Айни вақтда банк-молия секторида замонавий ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланишнинг ўсиб боровчи глобал тенденцияси, банк пластик карточкалари миқдорининг ўсиши ҳамда

электрон тўловлар ва электрон тижоратнинг ривожланиши бориши баробарида, юртимизда электрон тўловлар ва электрон тижорат соҳасидаги қатор лойиҳаларнинг амалга оширилиши фаоллашиб бормоқда. Мамлакатимиз банк ва молия муассасалари интернет глобал тармоғи ва мобил алоқа воситалари орқали ўз мижозларига масофадан туриб электрон тўловлар, “SMS-банкнинг”, “Мобил-банкнинг” каби интерактив банк хизматларини кўрсатмоқдалар.

Таъкидлаш жоизки, республикаимизда электрон тижоратни тартибга солиш бўйича тегишли норматив-ҳуқуқий база яратилган. Жумладан, “Электрон тижорат тўғрисида”ги, “Ахборотлаштириш тўғрисида”ги, “Электрон тўловлар тўғрисида”ги, “Электрон рақамли имзо тўғрисида”ги қонунлар ва бошқа қатор норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар шулар жумласидандир. Бироқ, ахборот технологиялари ва тижоратнинг бугунги кундаги ривожланиш даражаси электрон тижорат соҳасидаги муносабатларни янада пухтароқ тартибга солишни талаб этади.

Электрон тижорат ва тўловлар соҳасида ижобий жараёнлар билан бир қаторда, уни фаол ривожлантиришга монелик қилаётган бир қатор муаммолар ҳам мавжуд. Хусусан, Ўзбекистонда асосий иш чакана савдо секторида B2C1 «Бизнес-мижоз» модели бўйича олиб борилади. Электрон бизнеснинг B2B2 «Бизнес-бизнес» модели эса кам қўлланилади. Айни вақтда, Европада B2B сектори тизими инфратузилмасининг технологик фаолияти EDI электрон маълумотларни айирбошлаш халқаро стандартлари бўйича амалга оширилса, бизда улар деярли қўлланилмайди.

Интернетда битимларга солиқ солиш, электрон тўловларни амалга ошириш, буюртма қилинган (ҳақиқатли) товарни етказиб беришни тартибга солиш энг жиддий муаммолардан бири ҳисобланади. Электрон битимларни амалга оширишда қандай солиқлар ва бож тўловлари ундирилиши лозимлигини, бунда ким Ўзбекистон Республикасининг солиқ резиденти ҳисобланишини миллий қонунчиликда аниқ белгилаб қўйиш талаб этилади.

Сегментнинг ривожланишига монелик қилаётган омиллар орасида электрон тижоратда давлат органлари иштирокининг сустлигини кўрсатиш мумкин. Ташқи иқтисодий алоқалар, инвестициялар ва савдо вазири, банклар ва божхона органлари электрон контрактларни ҳисобга олиш, уларнинг ижроси устидан мониторинг ва назорат олиб бориш масалаларини ҳанузгача ҳал этгани йўқ. Мамлакатимизда ишлаб чиқарилган товарлар учун электрон паспортлар давлат стандарти ҳам ишлаб чиқилмаган. Электрон кўринишда амалга ошириладиган тўловлар бўйича имтиёзлар ва афзалликларнинг аниқ рўйхати йўқ. Бозорни давлат томонидан тартибга солиш, электрон ҳужжатларни тасдиқлаш, электрон тижорат борасида кўникмаларга эга кадрлар билан боғлиқ муаммолар мавжуд. Электрон рақамли имзонинг ишончли (учинчи) томони ягона маркази, электрон тўловлар суғуртаси мавжуд эмас. Пластик карталар билан тўловлардан фарқи ўлароқ, электрон тўловлар нақд пулнинг эквивалентлари ҳисобланмайди. Онлайн-терминаллар инфратузилмаси яхши ривожланмаган.

Шу маънода “Электрон тижорат тўғрисида”ги Қонунни [1] таҳлил қилиш, бизнингча, ўринли бўлади, чунки Ўзбекистонда электрон тижоратни самарали ривожлантириш мавжуд ҳуқуқий базани халқаро-ҳуқуқий тартибга солиш ва унинг ривожланиш

жараёнларини ҳисобга олган ҳолда тақомиллаштиришни тақозо этади.

Ҳозирда айнан электрон тижорат жаҳон иқтисодий инфратузилмасининг муҳим таркибий қисмига айланмоқда. Шу туфайли ҳам электрон тижоратни ривожлантириш устувор йўналишлардан бири бўлиши лозим ва бу мамлакатимиз учун ҳам ички иқтисодиётни янада юксалтириш, ҳам жаҳон иқтисодий жараёнида иштирок этиш нуқтани назаридан жуда муҳимдир.

“Электрон тижорат тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 3-моддасига мувофиқ, Ахборот тизимларидан фойдаланган ҳолда тузиладиган шартномага (бундан буён матнда электрон тижоратдаги шартнома деб юритилади) мувофиқ амалга ошириладиган товарлар (ишлар, хизматлар) олди-сотдиси электрон тижорат деб тушунилади.

Электрон тижорат муайян шахслар ўртасида, яъни ҳуқуқий муносабатларнинг субъектлари томонидан амалга оширилади. Электрон тижорат субъектлари доирасини жисмоний ва юридик шахслар ташкил этиши мумкин. Ўзбекистон Республикасининг “Электрон тижорат тўғрисида”ги Қонуни 10-моддасида электрон тижорат иштирокчиси берилган бўлиб, унга кўра электрон тижоратда товарларни (ишларни, хизматларни) сотувчи ёки уларнинг харидори бўлган юридик ёки жисмоний шахс электрон тижорат иштирокчиси бўлиши кўрсатиб ўтилган. Аммо модданинг мазкур таърифи электрон тижорат иштирокчилари таркибини очиб бермайди. Бизнинг назаримизда, ушбу модда нормасини қуйидаги тахрирда баён этиш мақсадга мувофиқ бўлади: “Электрон алоқа воситаси ёрдамида тижорат битимини тузувчи шахслар, яъни адресат, ташаббусчи, харидор, сотувчи ва ахборот воситачилари электрон тижорат иштирокчиларидир”.

Айни вақтда, сервис-провайдерларни яратиш ва лицензиялаш жараёнларининг ноаниқлигини, уларга қўйиладиган моддий ва молиявий талабларнинг йўқлигини ҳам қайд этиб ўтиш, бизнингча, ўринли бўлади. Буларнинг барчаси лицензия беришда асоссиз чеклашлар белгиланишига сабаб бўлиши ва сервис-провайдерлар ўртасида рақобатга салбий таъсир кўрсатиши мумкин.

Юқорида айтилганлардан келиб чиқиб, сервис-провайдерларга нисбатан янада аниқ талабларни белгилаш, бизнингча, мақсадга мувофиқ бўлади. Бундан ташқари, суғурта ва банк фаолиятини қонун йўли билан тартибга солиш тажрибасидан сервис-провайдерларнинг кредит қобилиятини белгилайдиган қоидалар қисмидан фойдаланиш зарур. Масалан, Россия Федерациясининг “Электрон рақамли имзо тўғрисида”ги Федерал Қонуни [2] 8-моддасида рўйхатга олиш марказларига қўйиладиган асосий талаб уларда фойдаланувчилар олдида фуқаролик қонун ҳужжатларига мувофиқ жавобгар бўлиш имконини берадиган етарли моддий ва молиявий имкониятларнинг мавжудлиги ҳисобланиши кўрсатиб ўтилган. Бундай жавобгарлик тасдиқловчи марказ, яъни рўйхатга олиш маркази томонидан имзо рақами сертификатга киритилган маълумотларнинг ҳаққоний эмаслиги туфайли фойдаланувчиларга етказилган зарар учун келиб чиқиши назарда тутилган.

Ушбу масалаларни ҳал қилиш учун Ўзбекистон Республикасининг “Электрон рақамли имзо тўғрисида”ги Қонунига [3] рўйхатга олиш марказлари фаолиятини ваколатли органлар томонидан

лицензиялаш тартиб-қоидаларини аниқ белгилайдиган нормалар киритилиши лозим. Шуни қайд этиш зарурки, рўйхатга олиш маркази фақат қонунда белгиланган талабларни бажаришга қодирлигини исботлаган ҳолда лицензия олиши мумкин ва кейинчалик ваколатли органлар рўйхатга олиш маркази мазкур талабларга риоя этаётганини вақти-вақти билан текшириб туриши шарт. Бундай талаблар қаторига қуйидагиларни киритиш мумкин:

1) лицензияланган рўйхатга олиш маркази ўз фаолиятини ушбу Қонун ва Ўзбекистон Республикасининг бошқа қонун ҳужжатларига мувофиқ амалга ошириши лозим;

2) рўйхатга олиш маркази фақат ўз лицензиясида назарда тутилган фаолият турларини амалга ошириши лозим;

3) рўйхатга олиш маркази ҳаққоний сертификатлаштириш хизматлари кўрсатилишини таъминлашга қодир бўлиши лозим;

4) рўйхатга олиш маркази ўз фаолияти хусусида ахборот ва батафсил маълумотлар, шу жумладан ҳисоботлар, аудит билан тасдиқланган баланслар ҳамда даромад ва зарарлар ҳисобварақларини тақдим этиши лозим;

5) рўйхатга олиш маркази рухсатсиз модификациялашга қарши ҳимояланган ишончли тизимлар ва маҳсуллардан фойдаланиши, шунингдек техник ва криптографик хавфсизликни таъминлаши лозим;

6) рўйхатга олиш маркази сертификатлар ҳар қандай тарзда қалбақлаштирилишига қарши чоралар кўриши лозим.

Агар рўйхатга олиш марказининг фаолияти юқорида кўрсатилган талабларга жавоб бермай қўйса ва камчиликлар ваколатли орган томонидан белгиланган муддат давомида тўлиқ бартараф этилмаса, лицензия қақриб олинishi лозим.

Электрон тижоратда томонлар ўртасидаги муносабатлар, бошқа фуқаролик-ҳуқуқий муносабатлардаги сингари, шартнома асосида юзага келади. Хусусий ҳуқуқ назариясидан маълумки, шартнома мажбурият замирида ётувчи юридик факт ҳисобланади. Шартнома мажбурияти ҳам, мажбуриятларга доир ҳуқуқий муносабат ўрнатилганини тасдиқловчи ҳужжат ҳам моҳият эътибори билан икки ёки ундан ортиқ шахсларнинг фуқаролик ҳуқуқлари ва бурчларини белгилаш, ўзгартириш ёки тугатиш тўғрисидаги келишувидир.

Ўзбекистон Республикасининг “Электрон тижорат тўғрисида”ги Қонуни [4] 14 ва 15-моддаларида электрон тижоратда шартнома тузиш масалари ёритилган. Таъкидлаш жоизки, электрон ҳужжат – бу қоғозли ҳужжатнинг маълумотлар, рақамлар, белгилар ёки ёзма тарзда ифодаланиши бошқа усулларидаги ахборотни ўзида ўз ичига олган аналог. “Электрон ҳужжат айланиши тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 5-моддасига мувофиқ, электрон шаклда қайд этилган, электрон рақамли имзо билан тасдиқланган ва электрон ҳужжатнинг уни идентификация қилиш имкониятини берадиган бошқа реквизитларига эга бўлган ахборот электрон ҳужжатдир. Бунда электрон рақамли имзо электрон ҳужжатдаги мазкур электрон ҳужжат ахборотини электрон рақамли имзонинг ёпиқ калитидан фойдаланган ҳолда махсус ўзгартириш натижасида ҳосил қилинган ҳамда электрон рақамли имзонинг очик калити ёрдамида электрон ҳужжатдаги ахборотда

хатолик йўқлигини аниқлаш ва электрон рақамли имзо ёпиқ калитининг эгасини идентификация қилиш имкониятини берадиган ҳужжат реквизити вазифасини бажаради.

“Электрон тижорат тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 15-моддасида мустаҳкамланган қоида анча ижобий аҳамиятга эга. Бу ҳолат эски таҳрирдаги қонунда назарда тутилмаган электрон тижоратда шартномалар нафақат электрон ҳужжатлар, балки электрон хабарнинг бошқа турлари воситасида ҳам тузилиши мумкинлиги кўрсатилган.

Юқорида айтилганлардан келиб чиқиб, электрон тижоратдаги шартнома икки усулда тузилиши мумкин:

1) шартномаларни электрон почта (e-mail) воситасида тузиш. Электрон хатлар-хабарларни айирбошлаш орқали шартнома тузишнинг уч босқичи амалга оширилиши мумкин: томонларнинг шартнома тузишдан олдинги алоқалари (музокаралар), оферта ва оферта акцепти;

2) шартномаларни web-саҳифалар (сайтлар) ёрдамида тузиш. Бирон-бир шахс ўз товарлари ва хизматларини улар тўғрисидаги ахборотни интернет-саҳифада график, матнли ёки товушли форматда жойлаштириш орқали таклиф қилади. Жойлаштирилган таклифдан фойдаланишни истаган бошқа шахс шу сайтда муайян шаклни тўлдиради ва унда ўзи тўғрисида маълумотларни кўрсатади, агар бу зарур ва мумкин бўлса, шартнома шартларини ҳам белгилайди. Шаклни тўлдиргандан кейин мижоз, қоида тариқасида, унинг охирида жойлаштирилган “Розиман” ёки “Submit”, “I Agree” кнопка-нишончасини босади.

“Электрон тижорат тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 14-моддасига мувофиқ, электрон тижоратдаги шартнома шартлари қонун ҳужжатларининг талабларига мувофиқ бўлиши керак. Аммо бу норма Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодекси 366-моддасининг шартнома битимлар тузиш учун назарда тутилган ҳар қандай шаклда тузилиши мумкинлиги ҳақидаги қонундаги зид. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 107-моддасига мувофиқ, битимлар имзодан факсимиле усулида нусха кўчириш, ҳужжатлар, хатлар, телеграммалар, телефонограммалар, телетайпограммалар, факсларни айирбошлаш йўли билан тузилиши мумкин. Шунинг қайд этиб ўтиш лозимки, Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг юқорида зикр этилган нормаси электрон тижорат томонларини чалғитиши мумкин, чунки Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 116-моддасида қуйидаги қоида мустаҳкамланган: қонун ҳужжатларининг талабларига мувофиқ келмайдиган мазмундаги битим ўз-ўзидан ҳақиқий эмасдир. Шу туфайли ҳам Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодекси 107-моддасининг 2, 3, 4-бандлари нормаларига қуйидаги тузатиш киритилса, мақсадга мувофиқ бўлади: “Битимлар, агар қонун ҳужжатларида бошқача тартиб назарда тутилган бўлмаса, имзодан факсимиле усулида нусха кўчириш воситалари, электрон рақамли имзо ёрдамида, қоғоз ёки электрон ҳужжатлар, хатлар, телеграммалар, телефонограммалар, факсларни айирбошлаш йўли билан, шунингдек Интернет тармоғи ва бошқа алоқа воситалари орқали тузилиши мумкин”.

Электрон тижоратда оферта ва акцептнинг юридик амал қилиши оферта ким томонидан юборилгани ва олинганига, шунингдек акцептни ким юборганига боғлиқ бўлади. Электрон тижоратда шартномалар тузишда айна шу жиҳатлар биринчи даражали аҳамият

касб этади. Аммо Ўзбекистон Республикасининг “Электрон тижорат тўғрисида”ги Қонунида бу хусусда тушунтириш берилмаган. Фақат Ўзбекистон Республикасининг “Электрон ҳужжат айланиши тўғрисида”ги Қонунининг [5] 14-моддасида электрон ҳужжат, агар у бевосита электрон ҳужжатни жўнатувчи ёки унинг ахборот воситачиси томонидан жўнатилган бўлса, жўнатилган деб ҳисобланиши айтиб қўйилган, 15-моддада эса электрон ҳужжатни қабул қилиб олувчи томонидан кўрсатилган ахборот тизими орқали электрон манзил бўйича электрон ҳужжат келиб тушган вақт электрон ҳужжат қабул қилиб олинган вақт деб ҳисобланиши қайд этилган.

Электрон тижоратда электрон ҳужжатларга суд далиллари сифатида юридик куч бериш муҳим элементлардан бири ҳисобланади. Бунда электрон ҳужжат юридик факт сифатида ёки тузилган битимнинг далили сифатида хизмат қилиши мумкин. “Электрон ҳужжат айланиши тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 12-моддасига мувофиқ, электрон ҳужжатлардан битим тузилганлигининг далили сифатида фойдаланилиши мумкин. Аммо Ўзбекистон Республикаси Хўжалик процессуал кодексининг 54-моддасида томонлар, учинчи шахслар ёки уларнинг қонуний вакилларининг тушунтиришлари, гувоҳларнинг кўрсатувлари, ашёвий ёки ёзма далиллар, экспертлар хулосаси суд далиллари бўлиши мумкинлиги айтиб қўйилган ва бу бир қатор коллизияларга сабаб бўлади.

Чет эл мамлакатларининг қонун ҳужжатларида электрон шартномалар ёки ҳужжатлар далиллар сифатида қўлланилиши мумкинлиги назарда тутилган. Масалан, Франция Фуқаролик кодексининг 1316-1-моддасига мувофиқ, электрон ҳужжат қоғоз ҳужжатнинг далилига тенглаштирилиши мумкин.

Шунинг қайд этиб ўтиш муҳимки, қонунчилик асосини такомиллаштириш учун қуйидаги масалаларни ҳал этиш зарур:

- электрон тижорат субъектларига янада кенг таъриф бериш;
- электрон шартномаларни тузиш усулларини ҳуқуқий мустаҳкамлаш;
- электрон ҳужжатларга қоғоз ҳужжатларнинг далили кучини бериш, бунда Фуқаролик ва Хўжалик процессуал кодексларига ўзгартиришлар киритиш;
- электрон тижоратга солиқ солиш ҳуқуқий тизимини яратиш;
- электрон тижоратда истеъмолчиларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш.

Ўз навбатида мамлакатимизда электрон тижоратни ривожлантириш қуйидаги афзалликларни яратилишига сабаб бўлади:

- янги тадбиркорлик соҳаларининг вужудга келиши ва ривожланиши;
- аҳоли учун уйдан чиқмаган ҳолда ўз харидларини амалга ошириш имокияти;
- табиатга етказиладиган заралар камайиши;
- таълим соҳасида дунёдаги энг охириги билимлардан халқимиз хабардор бўлиши ва ундан фойдаланишидир.

Тадбиркорлар учун эса:

- катта ҳудуд ёки бино талаб этилмаслиги;
- жаҳон бозорида маҳсулотларни сотиб олиш имкониятининг мавжудлиги;
- ортиқча харажатлардан ҳолилиги (транспорт харажатлари, дўконларга бориш);

- товар етказиб бериш тизимини тузиш имкониятининг мавжудлиги;
- бизнеснинг доимий фаоллиги (24 соат / 7 кун / 365 кун йил давомида);
- товарни бозорга чиқиш тезлиги;
- интернет орқали товар тарқатилгани боис, уни савдо расталарига қўйилмаганлиги учун нархи нисбатан пастлиги.

Харидорларга афзаллиги:

- бир неча дўконларга уйда ўтирган ҳолда кириб чиқиш имконияти;
- анонимлик;
- товар хилма-хиллиги;
- товарлар ва хизматлар бозорга нисбатан арзонлиги;

- оператив етказиб бериш имконияти;
- харидор тўғридан-тўғри ишлаб чиқарувчига мурожаат қилиш имконияти.

Электрон тижорат соҳасида кадрларни тайёрлаш масаласи ҳам бугунги кунда долзарб аҳамият касб этмоқда. Зеро, юсак интеллектуал билимга эга ва салоҳиятли кадрларни тарбиялаш, тайёрлаш ва қайта тайёрлаш орқали соҳа ривожига муайян ютуқларга эришиш мумкин. Ушбу фикр-мулоҳазалар асосида электрон тўловлар ва электрон тижорат тизимини янада ривожлантиришга доир қонунчилик механизмларини янада такомиллаштириш зарурати вужудга келди. Бундай ўзгаришлар йўналишлари сифатида электрон битимлар тузиш ва электрон рақамли имзодан фойдаланиш жараёнини ва электрон ҳужжат айланмасини соддалаштириш, счет-фактура ва бошқа зарурий ҳужжатларни электрон шаклда расмийлаштириш имконини яратиш, электрон тижорат учун қулай шароитлар яратиш ва уни ривожлантириш, мазкур соҳани тартибга солувчи ваколатли орган тайинланиши ҳал қилувчи аҳамиятга эга.

Мазкур соҳадаги қонун-ҳужжатларини такомиллаштиришда электрон тижорат иштирокчилари маълумотлари ва шахсий маълумотлар хавфсизлигини таъминлашга янада кўпроқ эътибор қаратилиши зарур.

Ўз навбатида электрон тижорат глобал характерда эканлигини алоҳида таъкидлаш зарур. Мазкур ҳолат электрон тижорат муносабатларида кўплаб коллизион муаммолар келиб чиқишини ҳам намоён қилади. Хусусан, тарафлар ўртасида виртуал маконда вужудга келаётган муносабатга қайси мамлакат қонунчилигини қўллаш кераклиги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда, шу жумладан “Электрон тижорат тўғрисида”ги қонунда ҳам ўз аксини топмаган. Шунинг таъкидлаш жоизки электрон тижоратда тарафлар дунёнинг ҳар қандай жойида жойлашган бўлишлари ёки бир давлатда рўйхатдан ўтган, иккинчи давлатда фаолият юритаётган, шартнома тузиш вақтида эса учинчи давлат ҳудудида бўлиши ҳам мумкин. Шундай вазиятда тузилган электрон шартномага ёки вужудга келган мажбуриятга нисбатан қайси мамлакат қонунини қўллаш кераклиги бугунги кунда аниқ ўз ечимини топмаган.

Амалда бундай ҳолатларда халқаро хусусий ҳуқуқ ёки чет эл таърибасида коллизион ҳуқуқ нуқтаи назаридан тарафлар жойлашган жой қонуни ёки мажбурият ижро этилиши керак бўлган жой қонуни қўлланилиши мумкинлиги намоён бўлади. Лекин шу ўринда таъкидлаш жоизки, бу муносабатларда халқаро хусусий ҳуқуқнинг эрк мухторияти тамойили қўлланилиши энг мақбул усули бўлади.

Кўриниб турибдики мазкур соҳада ўз ечимини кутаётган муаммолар кўп. Шундан келиб чиққан ҳолда мазкур соҳани ривожлантиришда аниқ режалар ишлаб чиқилиши ва ушбу режалар асосида тизимли ишлар олиб борилиши мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

Адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг «Электрон тижорат тўғрисида»ги Қонуни. 22.05.2015 йил (янги таҳрир) // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2015 й., 20-сон, 250-модда.
2. www.rg.ru/2011/04/08/podpis-dok.html
3. Ўзбекистон Республикасининг «Электрон рақамли имзо тўғрисида»ги Қонуни. 11.12.2003 йил // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2004 й., 4-сон, 41-модда.
4. Ўзбекистон Республикасининг «Электрон тижорат тўғрисида»ги Қонуни. 22.05.2015 йил (янги таҳрир) // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2015 й., 20-сон, 250-модда.
5. Ўзбекистон Республикасининг «Электрон ҳужжат айланиши тўғрисида»ги Қонун. 29.04.2004 йил // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2004 й., 20-сон, 230-модда.